ISSN — 0868—7730

CUGETUL

REVISTĂ DE ISTORIE ŞI ŞTIINŢE UMANISTE.

- APUSUL DINASTIEI MUŞATINE.
- GENEZA PROBLEMEI BASARABENE.
- ŞTEFAN CIOBANU. IN MEMORIAM.

NICODIM. Ştefan cel Mare şi Sfînt şi Maica Domnului. Miniatură din tetraevangheliarul din 1473.

2-3
94

Vladimir MISCHEVCA

1812: geneza problemei basarabene

«E cu putinţă să existe în cer ori pe pămînt vreun tribunal care să declare că e lucru plăcut lui Dumnezeu ce ne-au făcut ruşii nouă la 1812?»

Gala GALACTION (1912).

Marcînd la 1993 pentru prima dată în perioada postbelică aici la Chişinău, în modul cel mai solemn aniversarea jubiliară a actului Unirii din primăvara anului 1918 am omagiat în primul rînd fapta patrioţilor neamului care nu şi-au precupeţit eforturile sacrificîndu-şi şi viaţa pentru a restabili adevărul istoric*. Căci la 1918 s-a rezolvat — în speranţa că definitiv — una dintre cele mai stringente chestiuni naţional-teritoriale din istoria politică a Europei ce purta numele generic — «problema basarabeană». Generaţia românilor moldoveni de la acest început de veac a reîntregit Ţara, care fusese scindată cu un secol mai înainte — la 1812. Fapta lor edificatoare se prezintă astăzi şi mai actuală deoarece în situaţia cînd Moldova de la est de Prut, ca şi la 1917, şi-a dobîndit din nou independenţa — în faţa noastră stau aceleaşi sarcini: realizarea idealului naţional al restabilirii echităţii istorice, grav încălcată pentru întîia oară la 1812, iar apoi repetată la 1940.

În acest context vom încerca să ne expunem unele consideraţiuni generale de ordin istorico-diplomatic privind geneza problemei basarabene în cadrul raporturilor internaţionale de la începutul sec. XIX.

Menţionăm din capul locului că istoriografia sovietică s-a străduit să demonstreze, în pofida adevărului istoric, că: «problema basarabeană ca problemă internaţională a apărut pe arena istoriei către începutul anului 1918 şi a dispărut la mijlocul anului 1940», semnificînd, în general, raporturile bilaterale dintre România şi U.R.S.S. privind litigiul teritorial faţă de Basarabia[1]. Această teză devenită axiomatică în «studiile» istoriografiei sovietice moldoveneşti şi-a găsit expresia cea mai detestabilă, atunci cînd s-a afirmat, că: «schimbul de note sovieto-române din 26—28 iunie 1940 s-a încheiat cu rezolvarea paşnică şi bazată pe dreptate a problemei Basarabiei...»[2]. Toate aceste raţionamente sînt false, căci nu sînt şi nici nu pot fi fondate, deoarece nu au la baza lor principiul democratic al autodeterminării naţionale, ci doar conceptul dreptului forţei, unicul argument al «legitimării» extinderii teritoriale a Imperiului Rus, preluat şi ajustat ulterior de către metodologia marxist-leninistă prin doctrina expansiunii comuniste (faimoasa teză a «exportului revoluţiei» etc.).

Astfel guvernul sovietic prin chiar nota sa din 18 aprilie 1918 şi-a exprimat atitudinea faţă de voinţa poporului român din Basarabia (Moldova dintre Prut şi Nistru) — de a se uni «pentru totdeauna» cu Patria-mamă, calificînd fără echivoc Actul reîntregirii naţionale, nici mai mult, nici mai puţin, ca fiind: «...absolut lipsit de orice putere de drept internaţional»[3] (!?).

Nu o singură dată apologeţii ţarismului, ulterior şi cei bolşevici, iar astăzi neocomuniştii şi cercurile revanşarde ale «patrioţilor» ruşi încercînd să apeleze la dreptul internaţional, la dreptul istoric al acestui popor situat la răscrucea căilor şi intereselor marilor puteri, au fost şi sînt practic autodemascaţi de înseşi argumentele istorice la care fac tentative zădarnice să apeleze cu atîta impertinenţă. Cu atît mai regretabil se prezintă poziţia unor istorici din Occident, care, **volens nolens,** tratează evenimentele istorice de la 1918, de fapt, prin prisma şovinismului «velicorus». Căci dacă şi E. Carr (Marea Britanie), şi N. Werth (Franţa) ş. a. susţin că «în ianuarie 1918 România a cotropit şi anexat Basarabia»[4] — aceasta nu este decît încă o dovadă în plus că **problema basarabeană** necesită o abordare complexă, începînd cu premisele ei de ordin politico-diplomatico-militar, ce-şi găsesc explicaţia în cunoaşterea în general, a raporturilor internaţionale din Europa de sud-est sau mai precis a relaţiilor ruso-otomane din perioada precedentă:

* La baza acestui articol a stat comunicarea susţinută la Sesiunea ştiinţifică consacrată aniversării a 75-a a Unirii Basarabiei cu România, organizată de Institutul de Istorie al AŞ a RM (Chişinău, 8—9 aprilie 1993).

sec. XVIII—XIX[5].

Deşi trebuie menţionat că în istoriografia noastră s-a expus şi părerea privind «antecedentele problemei basarabene într-un sens mai îngust încep cu anul 1484, cînd a avut loc răpirea pămînturilor şi cetăţilor moldovene de către turci»[6]. Vizavi de această teză consemnăm doar că esenţa chestiunii date este de natură politică, reducîndu-se, de fapt, la integritatea naţional-teritorială a românilor moldoveni şi rezidă totuşi în cucerirea şi anexarea parţială a Moldovei (dintre Prut şi Nistru), fixarea hotarului la 1812 pe trupul viu al ţării, scindînd-o în jumătate, şi stabilirea Rusiei la gurile Dunării — semnificînd, astfel, geneza unei noi probleme internaţionale, celei a «Basarabiei». Fapt care poate fi conceput doar în contextul evoluţiei spinoasei **probleme orientale.**

Menţionăm succint din şirul unor premise politico-diplomatice mai îndepărtate a problemei în cauză că anume Petru cel Mare a pus piciorul pe ţărmul nord-pontic. Diplomaţia lui Petru I depăşeşte cadrul regional restrîns, caracteristic politicii externe a statului moscovit, şi capătă trăsături noi, transformîndu-se într-o politică globală europeană[7]. Odată ajunsă aici, Rusia a continuat să înainteze, pas cu pas, timp de două secole, către Balcani şi strîmtori.

În această ordine de idei anul **1774**, cînd în urma războiului ruso-turc din 1768—1774 s-a încheiat tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi — semnifică un punct de cotitură, deoarece factorul extern, cel «rusesc», devine un vector permanent în toate problemele care făceau obiectul raporturilor dintre Poarta Otomană şi Principate. Dreptul de protecţie al Rusiei asupra Principatelor Române va prilejui agravarea şi permanentizarea situaţiei Principatelor ca obiect de litigiu ruso-turc, în care amestecul celorlalte puteri va evolua o dată cu agravarea «problemei orientale», în cadrul căreia se va recunoaşte «chestiunea română» ca problemă internaţională[8].

Teritoriul dintre Bugul de Sud şi Nistru — Transnistria moldovenească — transformat în provincie rusească către 1792—1793, avea să joace rolul unui cap de pod în zona Balcanilor şi a Dunării. E semnificativ faptul că deja în martie 1790 diplomaţia rusă, la indicaţia Ecaterinei II, preconiza şi anexarea Basarabiei, adică a raialelor din sudul teritoriului pruto-nistrean[9].

După pacea de la Iaşi (1792) a sporit considerabil rolul geopolitic al Principatelor Române, care se aflau în calea nestăvilitei expansiuni ţariste. Moldova şi Ţara Românească, aflate sub suzeranitatea otomanilor, erau asemenea unor «porţi» către scopul mult rîvnit, fiind totodată ele înseşi o «pradă» jinduită.

Noul raport de forţe pe baza căruia a fost stabilit echilibrul european în această perioadă, sub incidenţa evoluţiei problemei orientale şi a războaielor Revoluţiei franceze, a avut importante consecinţe şi asupra Principatelor.

Aflate la graniţa a trei mari imperii (dintre care cel al Romanovilor şi cel Habsburgic — se aflau în plină dezvoltare şi expansiune, iar cel Otoman — în defensivă şi decădere), Moldova şi Ţara Românească au fost permanent teatru de război în care se ciocneau interesele marilor puteri, rămînînd obiecte de compensaţie în numeroasele combinaţii diplomatice şi planuri de împărţire a Imperiului Otoman, elaborate de statele care erau angajate în problema orientală.

În consecinţă, evoluarea acestei probleme a avut drept rezultat grave repercusiuni, îndeosebi pentru Principatul Moldovei. În cadrul ei se evidenţiază ca eveniment dramatic, după urmările sale, războiul ruso-turc din anii 1806—1812. Acest război a fost cel mai lung conflict militar dintre cele două mari imperii, însă trăsătura sa principală au constituit-o nu atît operaţiile militare, cît — în mod deosebit — contactele diplomatice[10]. Numeroasele negocieri oficiale şi confidenţiale purtate de diplomaţii ruşi şi otomani, influenţate de intervenţiile politice ale marilor puteri europene ce-şi promovau propriile interese, s-au soldat cu semnarea la 16(28) mai a tratatului de pace ruso-turc de la Bucureşti.

Nu vom expune în mod special întreaga desfăşurare sinuoasă a acestor evenimente pline de dramatism şi coliziuni[11]. Insistăm doar asupra scoaterii în evidenţă a unor factori de importanţă majoră care au influenţat în etapa finală semnarea păcii de la Bucureşti, determinînd astfel geneza **problemei basarabene.** E de remarcat că în general etapa finală a negocierilor ruso-otomane se caracterizează printr-o agravare a raporturilor internaţionale, ce pot fi calificate drept veritabile dueluri diplomatice la scară europeană. Fapt ce şi-a lăsat implicit amprenta şi asupra disputelor diplomatice de la Bucureşti. În această confruntare de forţe şi interese, spaţiul geografic în care se aflau Principatele Române cu gurile Dunării a avut o importanţă deosebită, deoarece alături de Imperiul Francez şi Rusia ţaristă au fost antrenate în lupta pentru hegemonie în Europa şi Austria habsburgică, Imperiul Otoman, Marea Britanie, care aveau interese de ordin economic şi politico-strategic în Peninsula Balcanică[12].

De aici devine clar cît de complicat şi anevoios a fost acel proces de luptă diplomatică, de sondări reciproce, de căutare a unor compromisuri în timpul numeroaselor negocieri ruso-otomane. Remarcăm că un rol deosebit i-a revenit activităţii diplomaţiei secrete, prezente permanent în culisele evenimentelor politice din acea epocă.

Asupra acestui proces sinuos a mai influenţat un şir de factori interni şi externi, chiar cel al «timpului» şi, precum susţin unii istorici, cel al «fraudei»[12a].

* * *

În timpul negocierilor ruso-otomane din 1812 diplomația țaristă a continuat să considere că «pretențiile Rusiei nu sînt în afara bunăvoinței, deoarece dacă la început s-a cerut hotarul pe Dunăre, ulterior s-a renunțat și s-a acceptat hotarul pe Siret»[13], neîncetînd să insiste la masa tratativelor de la București (ianuarie-mai 1812) ca «rîul Siret să fie fixat hotar între cele două împărății așa cum s-a stabilit la Giurgiu»[14].

Însă încă în timpul discuțiilor controversate de la negocierile de pace de la Giurgiu (octombrie-decembrie 1811) marele vizir Ahmed-pașa[15] declară trimișilor lui Kutuzov, sosiți în tabăra sa de la Rusciuk: «Eu vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul! Sacrificiile noastre sînt deja enorme. Singur Ismailul vă plătește războiul, iar voi aveți alte patru cetăți și o provincie superbă»[16].

Diplomația otomană, ținînd minte foarte bine planurile de partajare a posesiunilor Imperiului Otoman urzite de către Franța și Rusia la Tilsit (1807) și Erfurt (1808), nu excludea nici la 1811—1812 pericolul pe care îl prezenta Napoleon Bonaparte nu numai pentru Imperiul Țarist, dar și pentru Poarta Otomană. Iată de ce marele vizir era de părerea că «salvîndu-vă pe voi, ne salvăm pe noi înșine»[17].

Împăratul rus, la rîndul său, dorind să-și asigure flancul de sud din partea europeană a Imperiului, spera să atragă Poarta Otomană în calitate de aliat în ajunul iminentului conflict cu Franța napoleoniană. În acest scop, moderîndu-și pretențiile inițiale, Alexandru I, în rescriptul secret din 22 martie (3 aprilie) 1812 către comandantul suprem al trupelor ruse de ocupație din Principatele Române M. I. Golenișcev-Kutuzov, îi cerea ca, păstrînd în cea mai mare taină finalizarea negocierilor, să se accepte în cel mai rău caz Prutul («В самой же крайности дозволяю вам заключить мир положа Прут, по впадению онаго в Дунай, границею...»). Dar această cedare putea fi acceptată doar cu condiția încheierii unui **acord de alianță** cu Poarta («На сия столь важную уступку, однако же иначе, позволяю вам согласиться, как постановя союзный трактат с Портою»)[18].

M. I. Kutuzov, care primise la 2 (14) aprilie 1812 acest rescript al țarului, timp de 19 zile a avut numeroase întîlniri confidențiale (asistat doar de consilierul Fonton) cu primul împuternicit otoman Galib-efendi. În urma acestora aproape că se ajunsese la un acord comun privind toate articolele de bază ale lui Alexandru I.[19]. Însă, pînă la urmă, după cum relata Kutuzov în scrisoarea sa din 20 aprilie (mai) 1812, Galib-efendi a ezitat să-și asume riscul privind acceptarea hotarelor propuse de ruși sub pretextul că e necesar asentimentul marelui vizir[20].

Diplomația otomană, ca și mai înainte, nu se grăbea să accepte cerințele prezentate de către ruși (privind Prutul în calitate de graniță)[21].

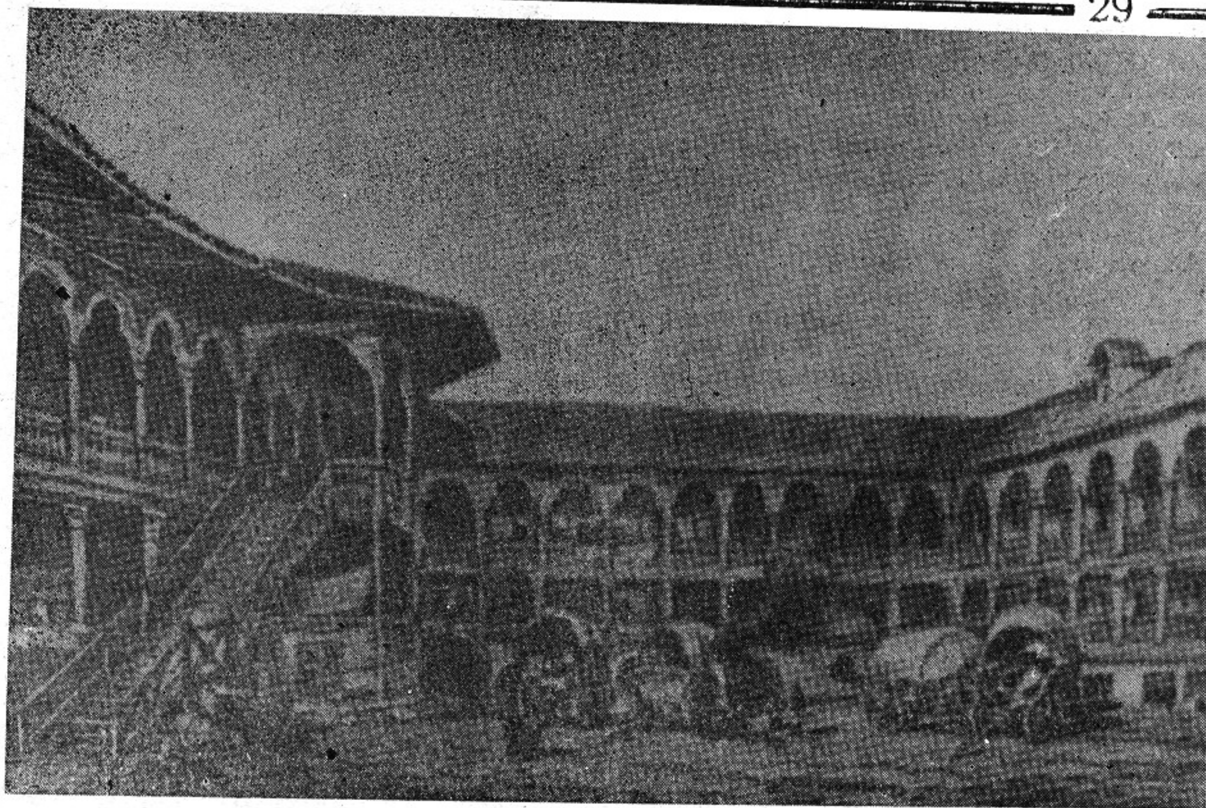
Situația creată se prezintă extrem de importantă, deoarece turcii, care prevăzuseră încă din 1810 o ruptură între Franța și Rusia, cu toate pierderile lor militare în acest război, se străduiau să nu cedeze la masa tratativelor, favorizînd de contradicțiile puterilor europene. Astfel, raportul analitic al lui Galib-efendi remis din București marelui vizir la 26 aprilie 1812 denotă clarviziunea diplomatului otoman, care susținea că: «în aceste condiții Imperiul Otoman trebuie să renunțe la o alianță cu oricare sistem, fie cu Franța, fie cu Rusia, și să rămînă neutru, el trebuie să-și hotărască singur destinul», iar, «dacă părțile beligerante vor încheia pacea așa cum o doresc, atunci Imperiul Otoman se va putea elibera de conflictele ce îl strîmtorează, pășind pe calea comerțului și devenind observator imparțial al evenimentelor, fapt foarte bine venit»[22]. Fiind convins că «dușmanul firesc — nr. 1 — al Imperiului Otoman rămîne națiunea rusă mai mult ca oricare alta»[23], diplomatul otoman preîntîmpină totodată Poarta, menționînd că «actuala situație demonstrează că din toate statele creștine doar Rusia» e în stare a tăia pofta nestăvilită a împăratului Franței pentru cuceriri[24]. Iar în cazul cînd victoria va fi totuși a Franței, «atunci ea (Franța — V.M.) va găsi un pretext pentru a-și aminti de vechile tendințe ostile față de turci, și încheind un acord cu Rusia după semnarea păcii, ea va întreprinde... diferite acțiuni ostile (împotriva Porții — V.M.), sau în cazul dacă nu-i va reuși să învingă Rusia, va încerca să urzească un complot contra Imperiului Otoman în timpul tratativelor de pace cu Rusia»[25].

Ținînd seama de noile instrucțiuni primite din Șumla, la 3(15) mai 1812 delegația otomană l-a însărcinat pe D. Moruzi să-i propună lui Kutuzov ca articolele de bază cu condițiile prealabile să fie semnate în calitate de preliminarii ale păcii, iar actele schimbate de ambele delegații să fie expediate cît mai rapid la Constantinopol (Istanbul) pentru confirmare, astfel încît «să se bareze toate succesele partidei franceze», continuînd totodată definitivarea tratatului[26].

Vorbind despre cauzele ce au determinat semnarea Păcii de la București este absolut necesar a mai menționa un factor important care a influențat mersul acestora. Acest factor important poate fi definit laconic — influența externă[27] (îndeosebi cea a Marii Britanii).

În istoriografie predomină opinia că diplomația engleză a jucat în fond un rol important și în general pozitiv în vederea soluționării conflictului ruso-turc, contribuind la semnarea Păcii de la București[28].

Totodată, trebuie remarcat că în istoriografia rusă (A. N. Popov, G. M. Ghendel, N. I. Kazakov, A. N. Șapkina ș. a.) s-a expus teza că diplomații britanici de rînd cu cei francezi și austrieci «au stimulat de asemenea tenacitatea Porții»[29], fapt ce rezultă nu atît

Hanul lui Manuc din București, unde la 16(28) mai 1812 a fost semnat tratatul de pace ruso-turc.

din activitatea diplomatică concretă a rezidentului englez, cît din însăşi strategia politică a **Foreign-Office***-ului. În perioada anilor 1803—1815 Marea Britanie a oscilat permanent între Turcia şi Rusia, pendulînd alternativ între alianţă şi stare de beligeranţă cu aceste două imperii în funcţie de interesele sale primordiale vizînd înfrîngerea Franţei napoleoniene[30]. Această politică poate fi de fapt considerată duplicitară, deoarece urmărea atît scopul «menajării» Porţii Otomane în vederea soluţionării conflictului ruso-otoman şi eliberarea Rusiei pentru a putea să-şi concentreze forţele în ajunul inevitabilului conflict franco-rus, cît şi scopul de a nu permite consolidarea ţarismului în Balcani, şi mai ales în Asia şi Caucaz. Este elocventă în această ordine de idei instrucţiunea dată lui Sir Robert Liston (noul ambasador englez la Istanbul) de către Secretarul de stat de la externe Robert Castlereagh, deoarece se preciza că în tratativele pe care le va purta în vederea încheierii păcii să nu accepte în nici un caz ideea «care pare a fi prevalată în unele din discuţiile anterioare de pace şi anume că, pentru a se garanta revenirea la starea de pace între Rusia şi Poartă, Marea Britanie ar putea fi dispusă să facă anumite sacrificii materiale sau să cedeze vreo colonie Rusiei»[31].

Constatăm deci că deşi Foreign-Office-ul nu restabilise încă oficial legăturile diplomatice cu Cabinetul de la S. Petersburg, diplomaţii englezi din Istanbul primiseră, indicaţii de a grăbi semnarea tratatului de pace ruso-turc[32].

În condiţii extrem de periculoase pentru Rusia (în timp ce se tărăgănau negocierile ruso-turce), la 2/14 martie 1812 s-a încheiat tratatul de alianţă între Franţa şi Austria — fapt care a influenţat nemijlocit şi asupra părţilor beligerante angajate în conflictul îndelungat de pe teritoriul Principatelor Române. Pentru a contracara presiunea crescîndă a diplomaţiei franceze şi a celei austriece în persoana lui Latour Maubourg şi Stürmer asupra Porţii Otomane în vederea împiedicării păcii ruso-turce, diplomatul britanic Stratford Canning a dezvăluit otomanilor planurile orientale franco-austriece[33] (informînd Poarta şi despre planul secret de dezmembrare a Imperiului semilunii, plan elaborat de Cabinetul din Viena la 1810)[34].

Pornind de la politica tradiţională a Marii Britanii şi de la faimoasa deviză **«balance of powers»** (echilibrul de forţe) activitatea lui S. Canning s-a canalizat practic spre «convingerea» Rusiei de a-şi limita pretenţiile sale şi menajarea Porţii Otomane pentru stăpînirea propriului orgoliu şi a suspiciunii[35], deoarece

* Ministerul de Externe a Marii Britanii.

tînărul şi talentatul diplomat englez, pe bună dreptate, considera că «războiul dintre Rusia şi Poartă prea mult vizează bunăstarea generală din Europa pentru ca Anglia să rămînă indiferentă»[36].

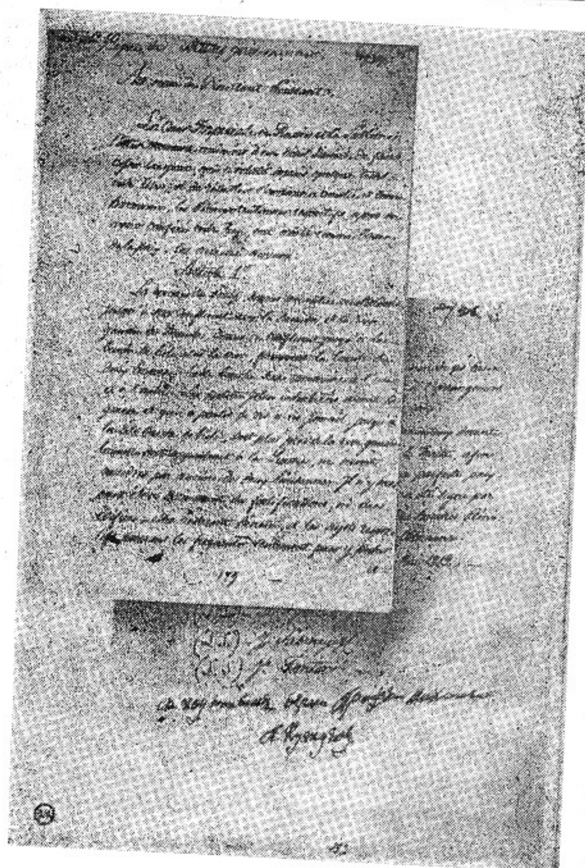
Duelul diplomatic care s-a desfăşurat în această perioadă la conferinţele de pace de la Giurgiu şi Bucureşti confirmă o dată în plus teza, expusă în istoriografie, că guvernul Sublimei Porţi către începutul sec. XIX promova o politică externă independentă. Imperiul Otoman, în pofida slăbiciunii sale, a înapoierii şi problemelor interne, continua să rămînă un subiect independent în raporturile internaţionale, uneori chiar profitînd destul de bine de contradicţiile marilor puteri europene[37].

Astfel, în ajunul semnării Păcii de la Bucureşti, Sublima Poartă se afla sub o presiune multilaterală atît din partea duşmanului său — Rusia, cît şi din partea aliaţilor — Franţa, Marea Britanie şi chiar din partea ţărilor neutre, cum ar fi Suedia, deoarece marile puteri ale Europei încercau să atragă Imperiul Otoman de partea lor în ajunul războiului franco-rus (iunie 1812), conflict ce urma să decidă soarta întregului continent european.

Or, în timpul acestui război ruso-turc, în cercurile diplomatice otomane era susţinută ideea, expusă în fond de către marele vizir încă la 1807, că «năravurile noastre (ale turcilor — V.M.) sînt asemănătoare cu cele ale ruşilor», iar francezii îşi susţin doar propriile interese, dar nicidecum pe cele ale otomanilor, afirmînd totodată că Poarta şi Curtea de la Petersburg s-au împăcat întotdeauna fără mediatori «rămînînd ambele satisfăcute»[38].

Stadiul final al negocierilor tergiversate din primăvara anului 1812 se caracterizează printr-o activizare evidentă a diplomaţiei culiselor, care, împreună cu conferinţele oficiale erau strict secrete. Factorul **temporal** acţiona din ce în ce mai mult în defavoarea Rusiei, fapt care l-a făcut pe Alexandru I să-l numească în aprilie 1812 pe amiralul P. V. Ciceagov în locul generalului M. I. Golenişcev-Kutuzov. În baza instrucţiunilor primite de la S. Petersburg şi sub presiunea acestei rechemări, plenipotenţiarul rus depunea eforturi energice pentru semnarea păcii — ai cărei lauri nu dorea să-i împartă cu nimeni[39]. Faptul că împuterniciţii ruşi au devenit mai concilianţi (mulţumindu-se doar cu rîul Prut ca hotar în Europa), conjugat cu multitudinea factorilor enunţaţi, cît şi cu alţii, a determinat semnarea la 5(17) mai 1812 a condiţiilor preliminare ale tratatului de pace ruso-turc de la Bucureşti[40].

Acest eveniment important a rămas mult timp necunoscut pentru agenţii Austriei şi Franţei, dar în timpul audienţei acordate de către Galib-efendi lui Fleischhacki la 14(26) mai 1812 şeful delegaţiei otomane i-a spus că: «Rusia de mai multe ori a propus Turciei o alianţă contra Franţei, dar Poarta preferă încheierea păcii cu Rusia unei alianţe cu această putere.

Tratatul de pace ruso-turc din 16(28) mai 1812 (fragment).

Sultanul nu agreează o legătură mai strînsă cu ţarul, fiind hotărît să păstreze cea mai strictă neutralitate faţă de puterile beligerante»[41].

Diplomatul otoman a dat de înţeles în mod discret că soarta negocierilor s-a hotărît şi că se aşteaptă doar autorizarea marelui vizir de a semna tratatul în condiţiile propuse. Chiar a doua zi (15/27 mai) a şi sosit curierul din Şumla aducînd autorizaţia marelui vizir Ahmed-paşa cu încuviinţarea Sultanului[42].

La 16(28) mai 1812, în incinta **Hanului lui Manuc** a avut loc procedura oficială a semnării tratatului de pace ruso-turc de către împuterniciţii celor două imperii. El includea 16 articole de bază şi, separat, încă două articole secrete, dintre care articolele 4 şi 5 ale tratatului vizau în modul cel mai direct soarta Principatului Moldovei[43].

Guvernul ţarist, fiind presat de pericolul iminent al conflictului militar cu Franţa, de opunerea marilor puteri occidentale realizării planurilor sale expansioniste în sud-estul Europei şi de rezistenţa diplomaţiei otomane, şi-a redus esenţial pretenţiile teritoriale: de la ambele Principate la cel al Moldovei, apoi doar la Moldova de pînă la Siret, iar în final — la Moldova

dintre Nistru şi Prut.

În încheiere menţionăm că documentele otomane publicate în anii '80 de către cercetătorii din România au atestat faptul că statutul juridic al Principatelor Române a constituit, pînă la 1774 o problemă îndeosebi cu caracter «intern», cheia de boltă a relaţiilor româno-otomane, iar după data respectivă, fără a-şi pierde acest caracter, a devenit şi una internaţională, în sensul că tratatele de pace şi convenţiile încheiate de Poartă cu puterile străine au făcut legitime şi au stimulat intervenţiile acestora din urmă, în special ale Rusiei, pentru recunoaşterea vechilor privilegii ale Principatelor[44]. Dar, în pofida statutului menţionat, Principatul Moldovei a fost exclus la 1812 din procesul soluţionării litigiilor ruso-turce, plătind prin rapturi teritoriale disputele internaţionale.

Astfel, soarta poporului şi Ţării Moldovei fiind decisă la Petersburg şi Istanbul, s-a pecetluit definitiv la masa negocierilor ruso-otomane care au avut loc la Giurgiu şi Bucureşti.

Prin aceasta nu şi-au onorat obligaţiile faţă de românii moldoveni nici puterea «suzerană», nici cea «protectoare».

Sfidîndu-se drepturile popoarelor, la baza acestei decizii imperiale a fost pusă din capul locului înţelegerea **principială** de a delimita noul hotar în modul cel mai arbitrar — pe «un fluviu care să merite să fie hotar între cele două părţi»[45].

Tactica diplomaţiei otomane de a tergiversa tratativele şi de a exploata la maximum încordarea raporturilor franco-ruse păstrîndu-şi propriile interese, precum şi tactica ţarismului de a cuceri şi menţine un teritoriu cît mai mare, eliberîndu-şi totodată cît mai repede armata imobilizată la Dunăre, au avut drept rezultat acceptarea, în fond, a unui **compromis** (faţă de poziţiile iniţiale ale părţilor beligerante) exprimat prin stabilirea noului hotar pe «trupul viu» al Principatului Moldovei, ceea ce însemna scindare, deoarece potenţialul uman şi economic al Moldovei era practic înjumătăţit[46].

Imperiul Rus, care promova abil o politică expansionistă în sud-estul Europei, şi-a realizat la 1812 doar parţial planurile, dar a cucerit la acea dată gurile Dunării (braţul Chiliei), dezmembrînd străvechiul teritoriu al Moldovei. Teritoriul istoric românesc dintre Prut şi Nistru era anexat la Rusia ţaristă, care nu avea nici un drept (etnic, istoric, geografic sau politic) asupra acestui pămînt. Teritoriul încorporat ($45630 \ km^2$ — cu $7400 \ km^2$ mai mult decît ceea ce rămăsese sub oblăduirea domniei Moldovei)[47] a fost denumit de către administraţia ţaristă — «Basarabia», extinzîndu-se astfel numele istoric propriu doar părţii geografice din sudul Moldovei (dintre Dunăre şi Nistru).

Din cele expuse mai sus conchidem că la 1812 spinoasa **chestiune orientală** a generat o nouă problemă internaţională — **problema Basarabiei** — care ulterior, pe parcursul secolelor XIX—XX, nu o singură dată va fi pusă în centrul atenţiei opiniei mondiale .

Iar «rezolvarea definitivă a chestiunii (basarabene), precum scria profetic M. Eminescu la 1878, va rămînea amînată pînă la un război viitor, în care Rusia va fi biruită, iar nu biruitoare»[48]. Fapt ce s-a şi împlinit la 1918.

N O T E

1 **Лазарев А. М.** Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. Кишинев, 1974, с. 65, 71, 94.
Cf.: **Дембо В.** Бессарабский вопрос, М., 1924; **Александри Л. И.** Бессарабия и бессарабский вопрос. М., 1925.

2 История РСС Молдовенешть дин челе май векь тимпурь пынэ ын зиделе ноастре, Кишинэу, 1984, п. 372—373.

3 История РСС Молдовенешть, вол. II, Кишинэу, 1970, п. 92.

4 **Эдвард Карр,** История Советской России, Книга I, т. I. М., 1990, с. 301, **Никола Верт,** История Советского государства, 1900—1991, М., 1992, с. 120.

5 Consemnăm că astfel de studii au apărut încă în perioada interbelică. Cf.: **Болдур А.** Бессарабский вопрос, Кишинев 1930.
Boldur Al. La Bessarabie et les relations Russo-Roumaines, Paris, 1927;
Idem. Statutul internaţional al Basarabiei. Chişinău, 1938;
Bogos D. Basarabia, de la 1812 pînă la 1938. Chişinău, 1938;
Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru, Iaşi, 1929;
Ciobanu Şt. Basarabia, Chişinău, 1926;
Ghibu O. De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Cluj, 1926.
Iorga N. Adevărul despre trecutul şi prezentul Basarabiei, Bucureşti, 1940;
Nistor I. Istoria Basarabiei, Cernăuţi, 1923;
Pelivan I. G. La Bessarabie sous le regime russe (1812—1918), Paris, 1919; etc.

6 Vezi: **Parasca P.** Antecedente ale înstrăinării Basarabiei pînă la 1812 // **Revista de istorie a Moldovei,** 1992, nr. 3, p. 27.

7 **Молчанов Н. Н.** Дипломатия Петра Великого, М., 1990, с. 15.

8 **Boicu L.,** Geneza chestiunii române ca problemă internaţională. Iaşi, 1975, p. 41.

9 Очерки внешнеполитической истории молдавского княжества (последняя треть XIV — начало XIX в.). Кишинев, 1987, с. 349—350.

10 Cf.: **Veliman V.,** Relaţiile romano-otomane (1711—1821). Documente turceşti, Bucureşti, 1984, p. 29.

11 Vezi: **Jarcuţchi I., Mischevca V.** Pacea de la Bucureşti (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16(28) mai 1812), Chişinău, 1992.

12 **Columbeanu S.,** Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806—1812 // Revista de istorie, 1976. vol. 29, nr. 5, p. 657.

[12a]Cf.: **Manolache Drăghici.** Istoria Moldovei timp de 500 ani... Vol. II, Iaşi 1857, p. 77—78; **Mihai Eminescu.** Basarabia. (Seria «Clio»). Bucureşti, 1990, p. 42.

[13] **Mehmet M.** Documente turceşti privind istoria României. Vol. III (1792—1812). Bucureşti, 1986, p. 333.

[14] **Ibidem,** p. 335.

[15] Laz-Ahmed Paşa, mare vizir: 10.IV.1811 — 5.IX.1812.

[16] **Hurmuzaki.** Documente privitoare la istoria românilor. Vol. III. / Supl. I (1709—1812). Bucureşti, 1887, p. 368.

[17] **Ibidem.**

[18] Кутузов М. И. Сборник документов. т. III, (1808—1812) / Под ред. **А. Г. Бескровного,** М., 1952, с. 851.

[19] **Ibidem,** p. 880—881.

[20] **Ibidem,** p. 880—882.

[21] **Ibidem,** p. 886.

[22] **Lemercier-Quelquejay Ch.,** La Russie, la France et la Turquie a la veille de la Campagne de Russie... // **Cahiers du monde Russe et Soviétique**. Vol. VI, nr. 2, 1965, p. 242.

[23] **Ibidem,** p. 243.

[24] **Ibidem,** p. 242.

[25] **Ibidem,** p. 243.

[26] **Кутузов М. И.,** Сборник документов, т. III, с. 894.

[27] Fapt confirmat de însuşi M. I. Goleniscev-Kutuzov, care mărturisea în raportul său către Alexandru I (din 4/16 mai 1812), pe cînd se preconiza încheierea preliminariilor, că «n-am putut face nimic mai bun din cauza situaţiei complicate din Europa» (Cf.: Кутузов М. И., Сборник документов, т. III, с. 895).

[28] Vezi: **Columbeanu S.** Op. cit., p. 671; **Goşu A.,** Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806—1812) // Revista istorică. Serie nouă. Tom. III, nr. 1—2, p. 117; **Cernovodeanu P.** Mai 1812. Pacea de la Bucureşti // Magazin istoric, 1993, nr. 2, p. 10;

Гулна Д. Т. К истории восточного вопроса. Русско-турецкая война 1806—1812 г.г. и Англия. Сухуми, 1978, р. 84—94.

[29] **Шапкина А. Н.** Полководец М. И. Кутузов и Бухарестский мир // Российская дипломатия в портретах, М., 1992, с. 129; **Попов Н. А.** Отечественная война 1812 г., т. I. Сношения России с иностранными державами перед войной 1812 г., М., 1905, с. 342; **Гендель Г. М.,** М. И. Кутузов и Бухарестский мир // Ученые записи Горьковского государственного университета. Вып. XXVI. Серия историко-филологическая. Горький, 1954, с. 102.

[30] **Cernovodeanu P.,** Interese economice engleze la Dunărea de Jos şi în Marea Neagră între 1803—1829 // Revista de istorie. Tom. 28, 1975, nr. 11, p. 1707.

[31] **Cernovodeanu P.,** Mai 1812, Pacea de la Bucureşti // Magazin istoric, 1993, nr. 2, p. 10.

[32] Anglia şi Rusia se aflau formal în stare de război încă din 1807. Acest război s-a caracterizat printr-o lipsă totală de operaţii militare, fiind de fapt doar o rupere a relaţiilor diplomatice. Cf.: **Гуткина И. Г.** Дипломатические отношения между Англией и Россией в 1810—1812 // Ученые записки Ленинградского университета. Серия гуманитарных наук. Саратов, 1943, нр. 87, с. 55.

[33] **Cernovodeanu P.,** Basarabia. Istoria unui rapt teritorial în documente secrete ale diplomaţiei engleze // Memoria. 1990, nr. 1, p. 64; **Columbeanu S.,** op. cit., p. 674—675; **Goşu A.,** op. cit., p. 115; **Кассо Л. А.** Россия на Дунае и образование Бессарабской области, М., 1913, с. 130.

[34] **Cernovodeanu P.,** Mai 1812. Pacea de la Bucureşti... p. 10.

[35] **Гулна Д. Г.,** Op. cit., p. 89—90.

[36] **Ibidem,** p. 91.

[37] Cf., **Дулина Н. А.** Османская империя в международных отношениях (30—40 гг., XIX в.), М., 1980, с. 4.

[38] Внешняя политика России XIX начала XX века. Документы Российского министерства Иностранных дел. Серия I (ВПР), т. IV. М., 1965, с. 33.

[39] **Cf.: Nistor I. I.** Războiul ruso-turc din 1806—1812 şi pierderea Basarabiei. După rapoartele contemporane ale agenţiilor consulare austriece din Bucureşti şi Iaşi, Cernăuţi, 1938, p. 46.

[40] **Кутузов М. И.** Сб. документов, т. III, с. 897.

[41] **Nistor I. I.,** op. cit., p. 47.

[42] **Ibidem,** p. 48.

[43] **ВПР,** т. VI, р. 406—412; **Мискевка В. И.; Ткач В. И.,** Русско-турецкий мирный договор 1812 г. // Revista de istorie a Moldovei. 1990, nr. 1, p. 36—44; **Mehmet M. A.,** Op. cit., p. 361—366.

[44] **Veliman V.,** op. cit., p. 17.

[45] **Mehmet M. A.,** op. cit., p. 293.

[46] Potrivit unui document otoman din acea vreme «jumătate dintre supuşii plătitori de gizie ai Principatului Moldovei se află în partea de dincolo (stînga — n.n.) a Prutului». (**Veliman V.,** op. cit., p. 712).

[47] **Nistor I.,** Istoria Basarabiei, Chişinău, 1991, p. 179.

[48] **Eminescu M.,** Publicistică. Referiri istorice şi istoriografice. Chişinău, 1990, p. 182.